

היתר מכירה בשמיטה – יסודות

❖ **חשוב מהי נקודת המחלוקת בין הפוסקים, בשאלה האם ניתן להישען בשעת הדחק על דעות יחיד כאלה?**

ב. האם יש קניין לגוי להפקיע מאיסור שמיטה

נאמר בגמרא:

תלמוד בבלי מסכת גיטין דף מז עמוד א:

אמר רבה: אין קנין לעובד כוכבים בארץ ישראל להפקיע מידי מעשר, שנאמר: 'כי לי הארץ' – לי קדושת הארץ.

רש"י מפרש:

רש"י מסכת גיטין דף מז עמוד א:

אין קנין – אם קנה עובד כוכבים קרקע בארץ אין קניינו קנוי להפקיעה מקדושתה, שלא תתחייב במעשר. וישראל הקונה ממנו מן הפירות צריך לעשר.

לאור זאת, כתב המב"ט:

תשובת המב"ט (מובאת בשו"ת אבקת רוכל סימן כב):

נשאל נשאל מעמד, על ענין גידולי שנת השמיטה בקרקע גוי... אם חייבים במעשרות כשאר שנים (שהרי פירות גוי בארץ ישראל שנתמרחו ביד ישראל חייבים במעשרות)... או דילמא (שמא), כיון שמצות שביעית חובת קרקע לישראל בארץ ישראל אין בה חיוב מעשרות כלל (שהרי השמיטה חלה גם על מה שבבעלות גוי, וממילא אין חיוב תרומות ומעשרות במה שגדל שם). והיתה להם תשובתי, כי אין שום חיוב בארץ ישראל להפריש מעשרות בשנת השמיטה **אפילו מהלקוח מיד גוי**... כי מן התורה אין חיוב כלל בשנת השמיטה במעשרות... ואם תתקשש לומר כי לא פטרה תורה ממעשרות אלא מה שהוא הפקר שהם פירות ישראל אבל פירות גוי שאינו מפקירם יהיו חייבים, לא היא, **דאטו (וכי) ישראל שגדר כרמו ולא הפקירה בשנת השמיטה יתחייב במעשר? הא רחמנא אפקרה לארעיה (הפקרת הקרקע בידי שמים, ואינה תלוי באדם), לעניים ולעשירים!** ולכך אין שום חיוב מעשר.

לפי דברי המב"ט אין כל תועלת למכירת הקרקעות לגוי בשמיטה, שאף אם המכירה חלה, אין בכוחה להפקיע את קדושת הארץ, והקרקע עומדת עדיין באיסור שביעית ופטורה מן המעשר.

אולם, רבי יוסף קארו חלק על דבריו והסביר את הגמרא בצורה אחרת:

שו"ת אבקת רוכל סימן כד:

ואם באנו לדון, יותר טעם יש לאומר **שיש לו (לגוי) קנין להפקיע משביעית**, דקרא כתיב: 'והיתה שבת הארץ לכם' – לכם, ולא לגויים. ועוד שהרמב"ם מפרש שמה שאמרו 'אין קנין לגוי בארץ להפקיע מן המצות', היינו לענין שאם חזר ישראל ולקחה ממנו, אינה ככיבוש יחיד (שאז נאמר שלא חזרה והתקדשה אותה קרקע), אלא הרי היא כאלו לא נמכרה לגוי מעולם, אבל ביד גוי מופקעת היא.

❖ **מהי נקודת המחלוקת בין המב"ט לרבי יוסף קארו?**

❖ **חזה דעתך, לפי האבקת רוכל האם מותר ליהודי לעשות מלאכה בקרקע שנמכרה לגוי?**

הקדמה:

בחסדי ה' זכינו בדורנו לקיבוץ גלויות ולהקמת מדינה יהודית בארץ ישראל. השיבה לארצנו הקדושה לוותה בקשיים רבים בתחום החקלאות והפרחת השממה, וקיום מצוות השמיטה היווה אתגר מורכב וקשה המצריך פתרונות הלכתיים. אחד הפתרונות ההלכתיים שהונהגו על ידי רבים מהרבנים הוא 'היתר המכירה', שעניינו מכירת השדות לגוי למשך שנת השמיטה, ובכך מאפשר לבצע חלק ניכר מהפעולות החקלאיות. בגליון זה נדון ביסודות ההיתר למכור את הקרקע לגוי בשנת השביעית.

א. שביעית בזמן הזה דאורייתא או דרבנן

בגליון 131 הבאנו ג' שיטות לגבי שביעית בזמן הזה: **א.** מהתורה. **ב.** מדרבנן. **ג.** אינה נוהגת כלל. שיטות ב' וג' מהוות בסיס לפוסקים התומכים בהיתר מכירה, כפי שביסס זאת הגר"ה קוק:

שבת הארץ מבוא פרק י':

חלילה לערער על יושבי ארץ חמדה במנהגם (למכור את הקרקעות לנכרי בשמיטה), שהונהג ע"פ גדולי חכמי ישראל בדורם, ואשר כמו שהתבאר לעיל, הוא מיוסד גם על-פי רוב קמאי ובתראי, דפשיטא להו ששביעית בזמן הזה דרבנן, דחזו לאיצטרופי בשעת הדחק עם דעת הר"ה וסיעתו, אלה הם שקוראים הר"ן "יש חכמים" בלשון רבים, דודאי לא קטלי קני באגמא הוי, ועל כל פנים מאן ספין ומאן רקיע לומר על גדולי הראשונים, שאין דעתם מצטרפת גם לסניף עם הרבים, דסבירא להו שבזמן הזה הוא דרבנן.

יתירה מכך, יש שכתבו שבשעת דחק יש לסמוך אף לכתחילה, על הראשונים הסוברים ששמיטה כלל אינה נוהגת בזמן הזה, וכך כתב הגר"ע יוסף:

שו"ת יביע אומר חלק י יורה דעה סימן מג:

לכן יש לסמוך על הנך רבוותא דסבירא להו שאין שמיטת קרקע נוהגת בזמן הזה אפילו מדבריהם. ובפרט לפי מה שכתב הגאון מליבאוויטש בשו"ת צמח צדק שאפילו למאן דאמר דבדאורייתא לא סמכינן על יחיד בשעת הדחק, הני מילי יחיד ממש, מה שאין כן במיעוט נגד הרוב... ובנידון דידן הרי מלבד הראב"ד והר"ה, והמאירי, לדברי הרבנים: חקות הדיינים והרשב"ש, כן דעת בעל הלכות גדולות, ורבי יהודה הנשיא אלברצלוני, ורבינו יהודה בן יקר, ובעל העיטור, דכולהו סבירא להו שאין שביעית נוהגת בזמן הזה אפילו מדרבנן.

מאידך, המתנגדים להיתר מכירה טענו שאין לסמוך על דעות יחידות בראשונים, אף בשעת דחק, וכך כתב הגר"מ שטרנבוך:

שמיטה כהלכתה קונטרס היתר מכירה לנכרי:

אבל דבריהם הבל הבלים, שהרי דעת כל רבותינו הראשונים ואחרונים, ומנהג ישראל מדור דור מתקופת הש"ס ואילך הוא הקובע ההלכה, ויש לקיימה במסירות נפש ממש כאלו שמענוה וקבלנוה בהר סיני, **ואין לנו רשות בזמננו לסמוך על יחידים, כי אם בית ישראל יסמכו על יחידים לחפש קולות יש סכנה שתתחלף חס ושלוה התורה שבידנו לתורה אחרת.**

מדברי בעל התרומה מוכח שמותר לעשות מלאכה בקרקע של גוי:

ספר התרומה הלכות ארץ ישראל:

והטעם זה נוכל לומר דבשביעית מותר לחרוש ולזרוע בקרקע העכו"ם אפילו מדרבנן. והיה דתנן פרק הניזקין אין עוודין עם העכו"ם בשביעית יסבור קדשה לעתיד לבא, ואף על פי שאין יוכל נוהג מ"מ שביעית נוהגת.

אמנם, הגר"א קוק הגביל למעשה את ההיתר:

שו"ת משפט כהן ענייני ארץ ישראל סימן עא:

בפרטי הדברים של ההנהגה אחרי המכירה. הותנה מאתנו, כאשר הונהג מאז, שלא לנגע, גם אחר המכר, בשום מלאכה שהיא בבירור אסורה, מן התורה, ע"י ישראל, ולעשות את כל אותן המלאכות ע"י פועלים נכרים, ורק המלאכות שהן אסורות רק מדרבנן, גם בשביעית של תורה, וגם בלא שום צירוף היתר המכירה, אלה יעשו ע"י ישראל.

ג. לא תחנם

בדברי המשנה מבואר שישנו איסור למכור ולהשכיר קרקע לגוי בארץ ישראל:

משנה מסכת עבודה זרה פרק א משנה ח:

אין מוכרין להם (לגויים בארץ ישראל) במחור בקרקע (עצים המחוברים לקרקע, משום שהמחור לקרקע דינו כקרקע) אבל מוכר הוא משקיץ... אין משכירין להם בתים בארץ ישראל ואין צריך לומר שדות.

הגמרא מבארת מהיכן למדה המשנה דין זה:

תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף יט עמוד ב:

מנהי מילי? אמר רבי יוסי בר חנינא, דאמר קרא: "לא תחנם", לא תתן להם חנייה בקרקע... תניא נמי הכי: לא תחנם - לא תתן להם חנייה בקרקע, דבר אחר: לא תחנם - לא תתן להם חן, דבר אחר: לא תחנם - לא תתן להם מתנת חנם.

וכן נפסק בשולחן ערוך:

שולחן ערוך יורה דעה סימן קנא סעיף ח:

אין מוכרים להם (לעובדי כוכבים) בתים ושדות בארץ ישראל.

יש שכתבו שאיסור לא תחנם נאמר רק בגויים עובדי עבודה זרה:

ספר מזבח אדמה על יורה דעה סימן קנא סעיף ח:

והאידינא ראינו שגדולי ישראל מורנו הרב מוהרש"א ומהרמ"ם, ועוד כמה וכמה גדולים, שמכרו להם (לישמעאלים) חצרות ובתים וכיוצא. ונראה ודאי דהיינו משום שהכתוב 'לא ישבו בארץ' לענין חנייה בקרקע, הוא דוקא על גוים שעובדים עבודה זרה, **מה שאין כן בישמעאלים שאינם עובדים עבודה זרה.**

❖ מהי לדעתך הסברה שאיסור 'לא תחנם' נאמר דווקא בגוים עובדי עבודה זרה?

מאידך, יש שכתבו שאיסור 'לא תחנם' נאמר אף בישמעאלים, כיוון שאין אפשרות בזמן הזה לתת להם מעמד של 'גר תושב' הרשאי לדור בארץ ישראל, וכך כתב הנצי"ב:

שו"ת משיב דבר קונטרס השמיטה:

וראיתי לגאון אחד שכתב, שליתר שאת יכולים למכור (את הקרקע) לישמעאל המכיר... ובאמת שהרה"ג הנ"ל ברח מהזאב ופגע בו הארי, כי רצה להימלט מאיסור שביעית בזמן הזה דרבנן (באמצעות מכירת הקרקע לגוי), ופגע באיסור מכירת קרקע לעכו"ם בארץ ישראל, שהוא איסורא דאורייתא לכולי עלמא. ומעולם לא כתב ה"ט שישמעאלים דינם כגר תושב, שהרי גר תושב צריך לקבל עליו שבע מצות בפני ג' חברים, ואין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג.

טעמים נוספים להתיר את המכירה, כתב הישועות מלכו:

שו"ת ישועות מלכו חלק יורה דעה סימן נה

והנה אמרתי בפשיטות שטוב להתיר למכור לנכרי ואף על פי שאסור ליתן ולמכור קרקע בארץ ישראל, כיון שהוא לטובת היישוב פשיטא דאין כאן איסור דלא תחנם בפרט **כשמוכר על מנת להחזיר** דמהני בחמץ לא נאסר במתנה על מנת להחזיר כמו שכתב המגן אברהם בשם הרדב"ז, ובשביעית בזמן הזה דאינו אלא מדרבנן פשיטא דאין להחמיר.

❖ כיצד ביאר הישועות מלכו את ההיתר למכור קרקע לגוי בשמיטה?

אסמכתא לסברא זו, ניתן למצוא בדברי הר"ן, שהסביר מדוע היה מותר לרבי אליעזר לשחרר את עבדו בשביל שיצטרף למניין, על אף האיסור לשחרר עבדים כנעניים:

הר"ן על הרי"ף מסכת גיטין דף כ עמוד ב:

ויש מתרצים שלא אמרה תורה 'לעולם בהם תעבדו', אלא משום שלא יתן להם מתנת חנם, כענין שכתוב בעובדי כוכבים 'לא תחנם', וכיון דאיכא מצוה (שלצרכה נצרך למניין), לאו משום חנינה ידידהו קא עביד (אין הדבר נעשה משום חנינה לעובדי כוכבים) אלא לצורך עצמו (שיוכל לקיים את המצווה המוטלת עליו), והוה ליה כנותן דמי עצמו.

מאידך, האוסרים את המכירה, כתבו שאין להוכיח מדברי הר"ן:

חזון איש שביעית סימן כד אות ד:

ואף על גב דלענין 'לא תתן להם חן', כל שעושה לריוח ישראל מותר, וכמו שכתב הר"ן לענין לשחרר עבדו... הכא לענין חנייה בקרקע אין חילוק, דנתינת חן אינו אלא ברגש החנינה, אבל לא בדורש טובת עצמו. אבל חנייה בקרקע, **המצאות של עובדי עבודה זרה על אדמת ישראל בקנין שנאו לפני המקום**, וכל שקנה הקרקע והיא שלו, הרי עובד עבודה זרה חונה על קרקע הארץ... ולפיכך אין מקום להתיר למכור לנכרי בשביל להפקיע קדושת שביעית, ואדברה איסור שביעית דרבנן בזמן הזה, ומכירה - לאו דאורייתא (איסור לא תעשה מן התורה).

ד. הלכה למעשה

- היתר המכירה בשביעית מבוסס על דעות הסוברים ששמיטה בזמן הזה אינה מן התורה.
- כמו כן, היתר המכירה מבוסס על כך שמכירת הקרקע לנכרי מפקיעה את איסור המלאכה בה, ובכל זאת החמירו המקלים, שמלאכות האסורות מהתורה יעשו על ידי נכרי.
- נוסף על כך, המתירים את המכירה, סומכים על כך שבמכירת הקרקע לזמן ולתועלת ישראל אין איסור 'לא תחנם'.

